

Een Vleutenaar ging naar de Berbiesjes (I)

door J.F.K. Kits Nieuwenkamp

In de N.H. Kerk te Vleuten ligt volgens een grafsteen uit 1794 Wolfert Simon van Hoogenheim begraven, oud-kolonel en oud-gouverneur van Berbice. Wie was deze man; hoe kwam hij in Vleuten terecht; waar ligt Berbice en waar komt de uitdrukking „naar de barbiesjes gaan” vandaan? Een in zijn tijd belangrijk man, die veel van de wereld gezien had en veel had meegemaakt, koos als laatste woonplaats het toenmaals lommerrijke Vleuten

Wolfert Simon van Hoogenheim

Kent u de uitdrukking „Iemand naar de berbiesjes wensen”? Ik denk het niet. Tot voor kort kende ik deze uitdrukking ook niet, maar ik werd ermee geconfronteerd toen ik mij ging verdiepen in de persoon van Wolfert Simon van Hoogenheim, die op 28 maart 1794 in Vleuten overleed en daar op 2 april 1794 in de N.H. Kerk (zie afb. 1) werd begraven.

name en telt op 4000 km² thans ruim 60.000 bewoners. Oorspronkelijk was het een Nederlandse kolonie, die na 1781 herhaaldelijk door de Engelsen werd bezet en in 1814 definitief aan de Engelsen werd afgestaan, samen met Demarary en Essequibo. Sedert 1831 vormen deze drie samen de kolonie Brits-Guyana. De hoofdstad heette vroeger ook Berbice, maar nu New Amsterdam met ruim 9000 inwoners (zie afb. 3 middenpagina).

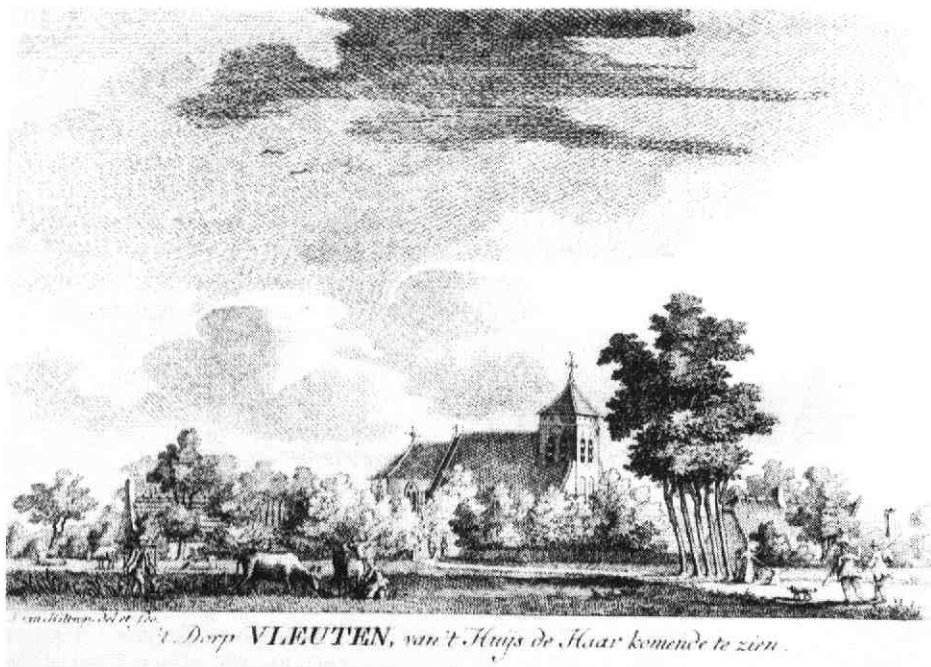
„1794. April. Op den 2. dito 's morgens ten 7 uren alhier in de kerk begraven en in stilte bijgezet den WelEdelgebooren Heer Wolfert Simon van Hoogenheim, oud-colonel van de Infanterie ten dienste der Vereenigde Nederlanden, en oud-gouverneur-generaal der Colonie de Berbice, overleden op de buitenplaats Alenvelt 28e Maart 1794, 't graf gelegen Regel 7, Nummer 12, is door Mevrouw M.E. de Malaprade, Douariarière de Hoogenheim gekocht van den Heer Cornelis Hoogeveen als Kerkmeester van Vleuten. Komt de kerk voor haare gerechtigheid f 1,-,-.”

Wie was deze man en hoe kwam hij in Vleuten terecht en waarom werd hij hier begraven? Was het omdat hij hier familie had of was hij gewoon bij vrienden? Of was het omdat Vleuten zo'n mooie plaats was om de oude dag door te brengen, zoals blijkt uit een beschrijving van Vleuten uit 1793:

„een Dorp gelegen in de Ambagtsheerlijkheid Vleuten ende Meeren, in het Nederkwartier des Stichts van Utrecht, een groot uur gaans ten Westen van de Stad Utrecht, en van merklijk aanzien en fraaiheid, doordien de meeste Huizen geheel van steen zijn; iet ongemeens, in dien oord, ten platten Lande. Bij deeze inwendige fraaiheid kooft nog het uitwendig bevallige deezes Dorps, door de lustige boomgaarten en beplantingen, en de vrugtbare akkers en velden, van welke het omringd wordt. Zo wel de Kerk als de Toren zijn zwaare Gebouwen, en draagen de kenmerken van hoogen ouderdom. Van binnen pronkt de Kerk met eene menigte Wapenborden van adellijke Geslagten, welke hier hunne begraafplaatsen hebben. Zelf ontmoet men er eene Grafkapel van het Geslagt Van den Ham. De Hervormde Gemeente wordt door haaren eigen Leeraar bediend. Ook hebben er de Roomsgezinden, die er vrij talrijk zijn, eene Statie. Als eene bijzonderheid, dit Dorp betreffende, wordt het Bier, welk hier gebrouwen wordt, bij de liefhebbers van dien drank, zeer geroemd.”

Waar ligt Berbice

Maar voor we een antwoord trachten te

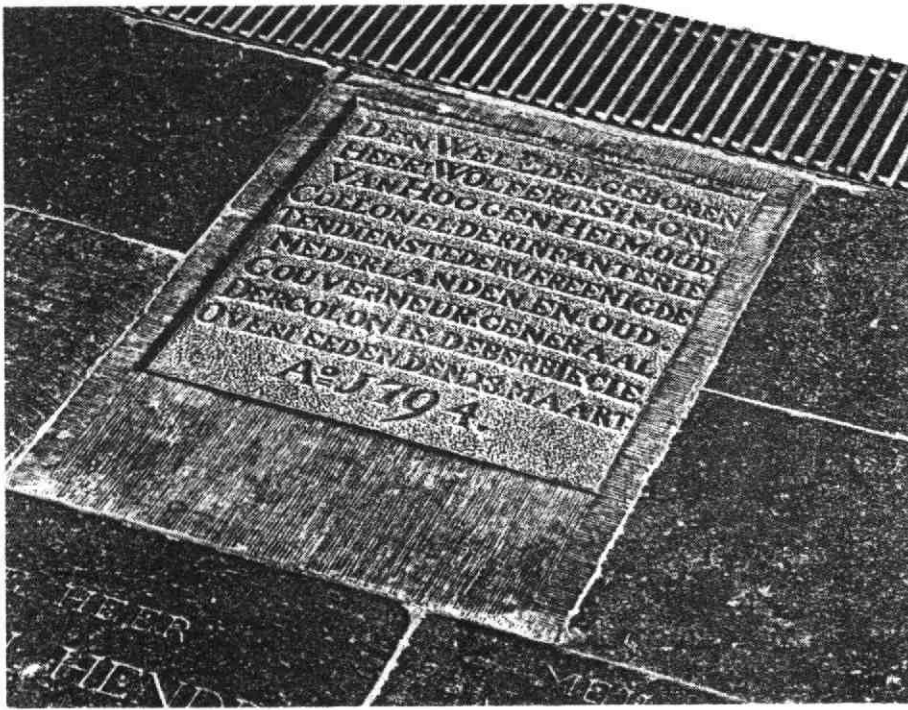
Afbeelding 1

Wat is het geval. Tijdens de voorbereidingen voor de openstelling van de Hervormde Kerk te Vleuten ter gelegenheid van de Open Monumentendag 1993 werd aan de te vertonen dia-presentatie een dia toegevoegd van de in de kerk aanwezige grafsteen van genoemde Van Hoogenheim met als opschrift: „Den Weledelgeborenen Heer Wolfert Simon van Hoogenheim, Oud-Collonel der Infanterie Ten Dienste der Vereenigde Nederlanden en Oud-Gouverneur-Generaal der Colonie van Berbice, overleden den 28 maart Ao 1794” (zie afb. 2).

Nu blijkt Berbice het oostelijkste der drie afdelingen van Brits-Guyana (Zuid-Amerika) te zijn. Het grenst aan Suri-

Het is een typisch tropisch gebied en erg ongezond. Het is er heet, met een gemiddelde temperatuur van 27°C en twee regentijden. Het was vroeger kennelijk geen pretje om naar dat gebied te worden uitgezonden en in de volksmond werd Berbice verbasterd tot „berrebiesjes”; zo ontstond de uitdrukking „iemand naar de berrebiesjes wensen”, als men iemand iets heel ergs wilde toewensen.

Dit alles wekte bij mij natuurlijk nog meer belangstelling naar de persoon van Van Hoogenheim, die dus op 28 maart 1794 in Vleuten overleed en op de 2e april werd begraven, zoals blijkt uit het Register van begraafrechten N.H.-kerk Vleuten 1777-1829:

Afbeelding 2

vinden op de gestelde vragen, toch nog iets meer over de geschiedenis van het zo ver van Vleuten afgelegen gebied Berbice.

Dat gebied werd voor het eerst ontdekt in 1499 door Alonzo de Hojeda, Spaans ontdekkingsreiziger (1466-1516), vergezeld door Amerigo Vespucci, Italiaans ontdekkingsreiziger (1451-1512). Het binnenland bleef nog lang onbekend. Men dacht, dat aan een gewaand Parimameer een paradijsachtig goudland gelegen was, wat aanleiding gaf tot ontdekkingsreizen van o.a. Walter Raleigh (1552-1618). Maar het waren de Hollanders, die er aan de kust het eerst volksplantingen hebben gesticht en wel in 1580 aan de rivier Pomoroen en in 1596 aan de Essequibo. Deze volksplantingen bloeiden vooral sedert de oprichting in 1621 van de West-Indische Compagnie (zie afb. 4) als gevolg van de invoer van Neger-slaven. In 1624 vestigden wij ons aan de Berbice, vanwaar wij het land tot aan de Corantijn onderzochten. Ook de Fransen stichtten er volksplantingen (1626-1635), evenals de Engelsen, die Paramaribo stichtten (zie afb. 5). Maar zij verlieten deze plaats alweer gauw wegens overlast van Indianen, het klimaat en de Fransen, die in 1640 ook daarheen hun heerschappij hadden uitgestrekt. In 1652 namen de Engelsen Paramaribo echter weer in bezit en in 1662 werd de kolonie uitgebreid en naar de graaf van Surrey genoemd met de naam Surreyham (dus later verbasterd tot Suriname). Sinds 1657 bezaten wij intussen de oevers van de Pomoroen en Morocco, waar wij de steden Nieuw-Zeeland en Middelburg hadden gebouwd. In 1665 veroverden de Engelsen Essequibo en deden een aanval op Berbice.

„Toen de Koning van Engeland, Karel de II, in den Jaare 1666, last gegeven hadt, om de Nederlanders, als derzelver Volksplantingen, in Amerika, te verdrijven, waren de Zeeuwen (zie afb. 6) voor anderen in de weer, om het uitvoeren van dit bevel den Engelschen te beletten. Zij rustten drie Oorlogschepen (drie fregatten) en vier kleinere Scheepjes uit, onder den Kapitein Abraham Krynszoon (Abraham Crijnsen), en staken, in den Winter des gemelden jaars, in Zee. (zie afb. 7) In Maart (om precies te zijn op 25 februari 1667) van 't volgende jaar, kwamen zij aan de Rivier van Suriname (fort Willoughby), alwaar de Engelschen eene Volkplanting aangelegd hadden. De Zeeuwen lieten de Engelsche Vlag waaien, en zeilden de Rivier op, tot onder de Sterkte der Engelschen. Doch also zij onkundig van de Seinen der Engelschen waren, deedt de Bevelhebber der Sterkte terstond op hen los branden. Zij gaven hem de volle laag wederom, stapten aan Land, en maakten zich welhaast meester van de Sterkte, die slegt voorzien was, en bij verdrag overging.”

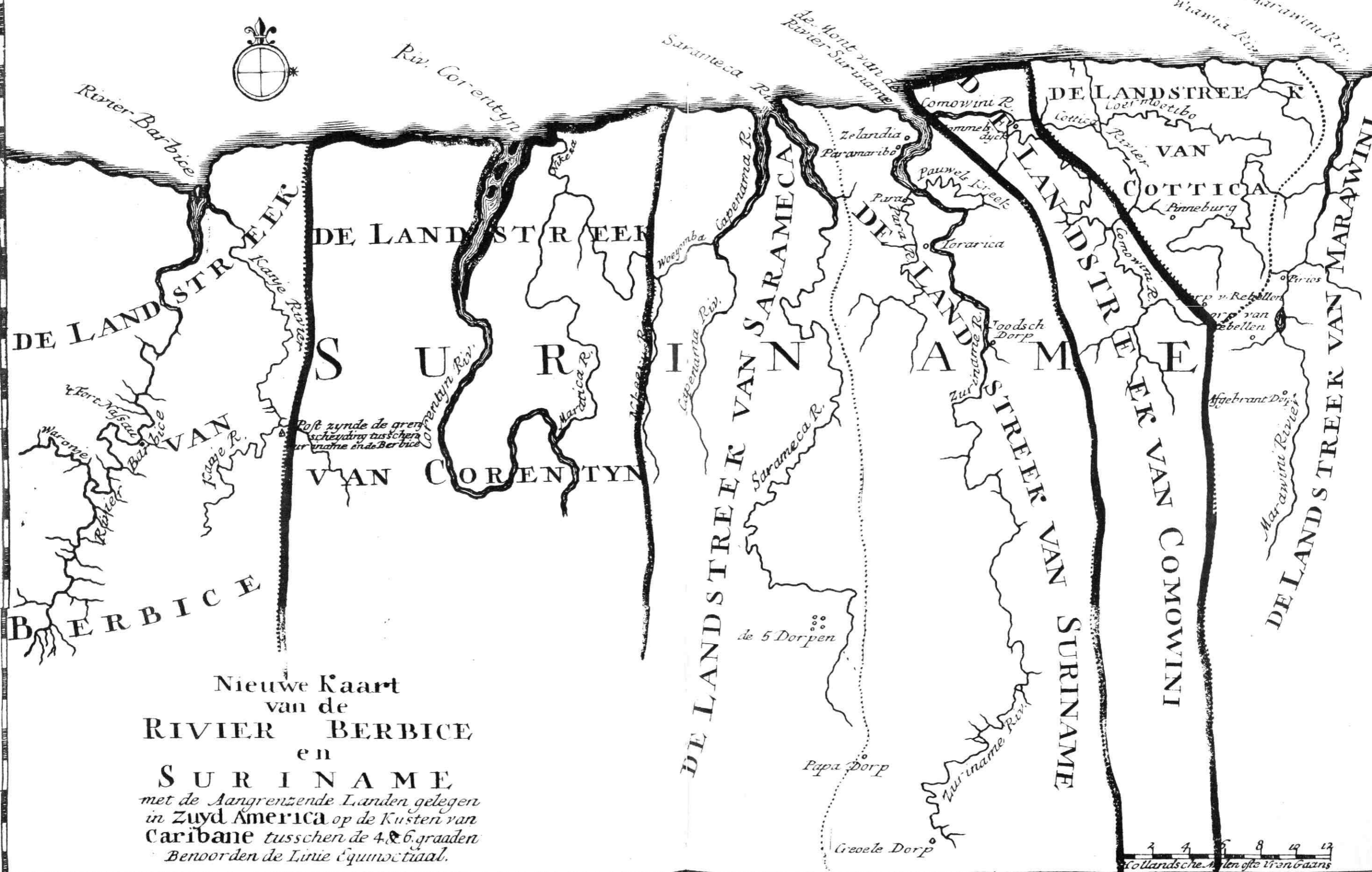
Crijnsen legde een bezetting in het fort, dat hij herdoopte in Zeelandia. Na Berbice en Essequibo te hebben aangedaan en versterkt, koerste Crijnsen naar Tabago, dat kort tevoren door de Fransen op de Engelsen was heroverd, maar daarna door hen verlaten was; ook daar legde hij een Nederlandse bezetting. Vervolgens begaf hij zich naar Martinique, een kolonie van onze Franse bondgenoot. Met behulp van een Frans eskader besloot Crijnsen nu een inmiddels aangekomen Engelse vloot aan te vallen. De ontmoeting had plaats bij de mond van de St James-rivier in Virginie. Door de Fransen in de steek gelaten moest Crijnsen,

die het Engelse admiraalsschip had geënterd, dit laten schieten, waardoor de slag onbeslist bleef.

Bij de Vrede van Breda (1667) (zie afb. 8*) stonden de Engelsen met het veroverde gebied ook Suriname aan de Nederlanders af in ruil voor de Noord-amerikaanse kolonie Nieuw-Amsterdam, nu New York. (zie afb. 9*). Ook de Franse koloniën, in 1654 door de Engelsen veroverd, werden door hen in 1664 ontruimd; deze werden in 1667 door ons veroverd, maar een jaar later weer afgestaan. Enige maanden na Crijnsens terugkeer in Zeeland werd daar bekend, dat een Engelse vloot Suriname heroverd had. Gecommitteerde Raden zonden Crijnsen er opnieuw met een eskader heen. Hij kwam 25 april 1668 voor de Surinamerivier ten anker en drie dagen later gaven de Engelsen de kolonie zonder verdere strijd over.

„De Zeeuwen maakten vervolgens een verdrag met de Ingezeetenen en Suikerplanters, aan de Rivieren van Suriname en Kommawine, die den Eed aan de Staaten van Zeeland afleiden. De Goederen en Landerijen van de weigerigen, en van den Engelschen Bevelhebber, wierden tot buit, en de Soldaaten tot Krijgsgevangenen gemaakt. Ook moesten de Ingezeetenen terstond honderd duizend ponden Suikers voor de Staaten van Zeeland opbrengen. De Zeeuwen lieten Van Romten tot Bevelhebber van Paramaribo, en eene Bezetting van honderdentwintig Man, in de Sterkte, die toen den naam van Zeelandia kreeg. Zij zonden den gemachten Buit met een Fluitschip na Zeeland. De Staaten van Zeeland bleeven eenige jaaren in 't bezit der overmeesterde Volkplanting; doch wierden, in 't Jaar 1682, te raade, dezelve aan de Westindische Maatschappij, die toen pas van haare drukkende schulden ontlast was, voor eene somme van tweehonderdenzestigduizend Guldens, over te doen. De Algemeene Staaten verleenden er, den drieëntwintigsten September des gemelden jaars, Oktroi op. De Westindische Maatschappij, ziende, welke zwaare kosten er tot het in stand houden deezer Volkplanting vereischt zouden worden, eer men er eenige merkelijke voordeelen van kon trekken, besloot, in het volgende Jaar 1683, tweederden deelen van dezelve af te staan; van welken het eene door de Stad Amsterdam (zie afb. 10), en het andere door Kornelis van Aarssens, Heer van Sommelsdijk, tot den zelfden prijs wierdt overgenomen; behoudende eger de Algemeene Staaten de Oppermagt over de Volkplanting. De Stad Amsterdam, de Westindische Maatschappij en de Erfgenamen van den Heere Van Sommelsdijk, maakten dus gezamenlijk het Genootschap of de Societeit van Suriname uit.*

DE GROOTE NOORD ZEE

Nieuwe Kaart van de RIVIER BERBICE en SURINAME met de Aangrenzende Landen gelegen in Zuyd America op de Kusten van Caribane tusschen de 4. & 6. graaden Benoorden de Linie Equinoctiaal.

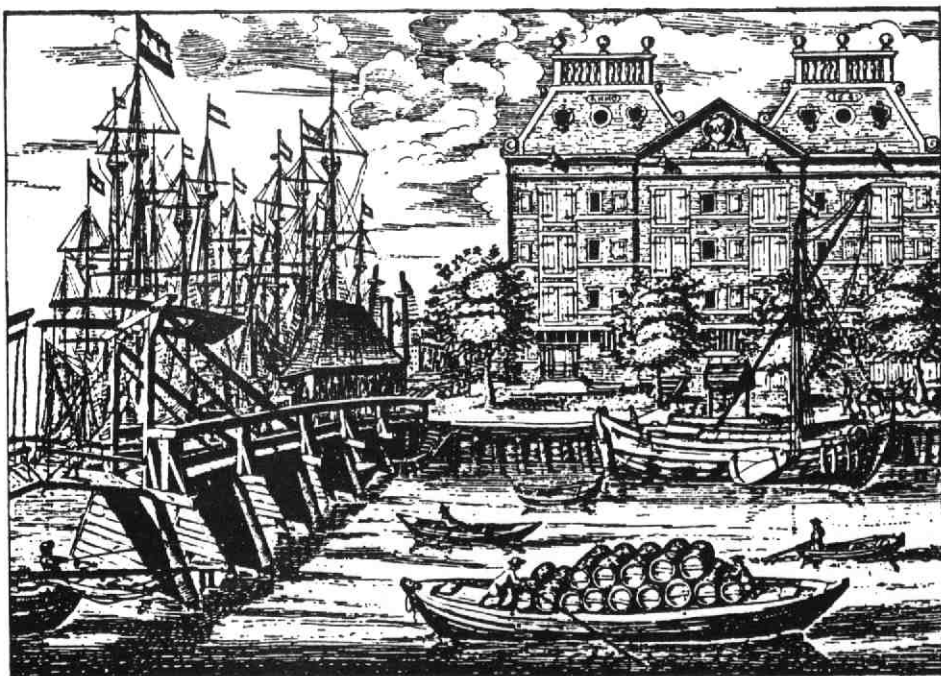
Collandsche A. ten ofte van Gans

De Heer Van Sommelsdijk trok zelf, in September des Jaars 1683, na Suriname, en aanvaarde de Landvoogdij over de Volkplanting. Hij stigte er twee Sterkten, die hij van behoorlijke Bezetting en Oorlogsbehoefsten voorzag. Niet lang na zijne aankomst, vielen er eenige klagen over zijne bestiering. Men beschuldigde hem, dat hij de Raaden van Justitie en Politie niet vroeg genoeg aangesteld, noch behoorlijk gekend hadt. Ook waren de Opgezeetenen hooger door hem bezwaard geworden, dan volgens het Oktroi geschieden mogt. Hij eischte, zeide men, twee en een half ten honderd van alle Goederen, zo dikwils als zij verhandeld wierden, en volgens 't Oktroi mogt zulks alleen-lijk van de Goederen, die uitgevoerd wierden, gevorderd worden. (Voorts werden nog meer bezwaren genoemd, zoals het houden van een Pakhuis van allerlei Goederen, tot nadeel der Opgezeetenen; er was een schip uit Ierland met Ossen- en Varkensvleesch toegelaten, hij had twee Roomsche Geestelijken laten overkomen, hij begunstigde de ene boven de ander in het waarden van suiker op de waag enz. enz.) Doch in het Jaar 1688 ontstond er eene gevaarlijke mouterij onder 't Krijgsvolk, die den Landvoogd het leeven kostte. Bij gebrek van toevoer uit het Vaderland, was men genoodzaakt geweest, het dagelijks deel der Soldaten te verminderen. Dit hadt hen baloorig gemaakt, en de Wapenen doen opvatten. De Opperhoofden der Regeeringe stonden hunner woede aller-eerst ten doel. De Landvoogd ontving, in deezen Oplloop, zevenenveertig wonden, aan welke hij op staanden voet over-

leedt. De Bevelhebber Verboom, die anders wel bij 't Krijgsvolk gezien was, wierdt met eenen Kogel in den Buik getroffen, waar aan hij naa negen dagen stierf. De Muiters maakten zich meester van de Sterkte en van twee Schepen, die op de rivier lagen. Zij waren van zints te vertrekken; wanneer zij van 't Volk van eenige Schepen, die in Kommewine lagen, en van de Opgezeetenen der Volkplantinge, die zedert in de Wapenen gebrag waren, zo hevig wierden aangevallen, dat zij zich, op genade en ongenade, moesten overgeeven. Acht van de grootste Belhamels wierden met de dood gestraft, en daar op alles in rust gebragt. De Heer Francois van Aarssen, toen Heer van Chatillon, en Zoon van den omgebragten Landvoogd, was Luitenant ter Zee voor het Kollegie ter Admiralliteit, te Amsterdam, en verkreeg verlof om na Suriname te gaan tot het bijeen zamelen der verstrooide nalaatenschap zijns Vaders."

In 1712 werd Berbice gebrandschat door de Franse admiraal Casse (Jaques de Cassard).

„In Oktober des Jaars 1712, kwamen de Franschen, met zeven Oorlogschepen en vijfendertig kleiner Vaartuigen, onder 't bevel van Jaques de Cassard, de Rivier van Suriname opzeilen. Zij zetteden ters-tond een goed getal Soldaaten aan Land, die alles verwoestten wat hun voor-kwam. Paramaribo wierdt gebombardeerd. Van het Kasteel Zeelandia en van eenige Koopvaardijschepen, die Geschut op hadden, gaf men dapper vuur op de Franschen."

Afb. 4. Pakhuizen van de West-Indische Compagnie te Amsterdam. Deze afbeelding, naar een gravure van 1662, geeft ons een buitengewoon aardig stukje van Amsterdam in de 17de eeuw te zien. Uit Atlas van de Vaderlandse Geschiedenis.

Afb. 5 De koloniën in Amerika.

De belegering werd afgekocht voor de somma van zevenhonderdvijftig duizend Guldens. In 1733 werden nieuwe afspraken gemaakt voor de versterking van het gebied en moest men binnen zeven jaar diverse vestingwerken voltooiën.

De rol van Van Hoogenheim

Het is in deze tijd (1760 tot 1764) dat onze Wolfert Simon van Hoogenheim Gouverneur van Berbice is. Na het bovenstaande gelezen te hebben is het duidelijk, dat er niet gesproken kan worden van een rustig en aangenaam gebied en ook niet van een aangename taak. Van Hoogenheim kwam uit een militaire familie. Zijn vader was luitenant en kapitein in diverse regimenten. Ook Wolfert Simon koos voor een militaire loopbaan. Hij werd geboren in Dendermonde, waar zijn vader in 1728 bij het regiment Van Savornin diende. Dit zal ook het geboortjaar van Wolfert Simon zijn. Na in 1747 vaandrig in het regiment van de generaal-majoor Van Reede van Oudshoorn te zijn geworden en in 1760 luitenant in het regiment De la Rivière wordt hij in dat zelfde jaar Gouverneur van Berbice. Alvorens hij sloop gaat naar dat verre onbekende land treedt hij op 13 mei in Drie! in het huwelijk met Henriëtta Wilhelmina Otters, geb. Arnhem 1740, dochter van Mr Herman Hendrik Otters, burgemeester van Arnhem, schepen van de vrije heerlijkheid Het Loo, advocaat van het kwartier van Veluwe, en van Abigail Martha Tulleken. Als het jonge stel (hij is 32 en zij 20 jaar) in het najaar van 1760 in Berbice aankomen, blijkt Henriëtta in verwachting. In het kraambed omstreeks 25 december 1760 wordt een dochter doodgeboren en sterft ook Henriëtta, ver van huis in een onherbergzaam gebied. Voor onze jonge Gouverneur moet dit een zeer tragische gebeurtenis zijn geweest. Het is dan ook pas in 1786 (hij is dan 58 jaar), dat hij opnieuw in het huwelijk treedt en wel met de 38-

jarige Marie Elisabeth de Maleprade, dat kinderloos blijft.

Afb. 6 Zegel der Staten van Zeeland.

Maar in 1760 ging het leven voor onze Gouverneur toch gewoon door en moest hij zijn taak volbrengen.

„De Gouverneur, die te gelijk Kolonel over het Krijgsvolk is, heeft het oppergebied over de Volkplanting, zo wel in Regeerings- als in Krijgszaken, in handen. Hij wordt door de Societeit verkooren; doch die verkiezing moet bij de Algemeene Staaten worden goedgekeurd. In gewigtige zaaken, is hij gehouden den Raad van Politie bijeen te roepen, in welchen hij altijd voorzigt, zo wel als in den Raad van Justitie. De openvallende Ampten worden door den Gouverneur bij voorraad begeben, tot dat er van wegen de Direkteurs, ander bevel koo-me. De Gouverneur draagt zorg voor de beveiliging der Volkplanting, en geeft deswegen de nodige bevelen; doch wanneer dezelve tegen vijandelijke aanvallen beschermd moet worden, vergadert hij den grooten Krijgsraad, die uit den Bevelhebber, alle de Kapiteinen en zo veel Leden van den politiken Raad, als er Krijgofficieren in den Krijgsraad zijn, bestaat. De Gouverneur zit voor in deeze Raadsvergadering, en stelt er voor, 't geene hij, tot verzekering der Volkplanting, nodig oordeelt. Eindelijk is de Gouverneur, volgens zijne Instructie, ook gehouden den Hervormden Godsdienst te beschermen en voort te planten. De Gouverneur heeft eenen Geheimschrijver, die door de Direkteurs betaald wordt. Het onderhoud van alle Bedienden wordt, uit de Belastingen, op de Ingezeetenen gelegd, gevonden. De Direkteurs bekostigen alleenlijk het Gouvernement, en voor een gedeelte de soldij van het Krijgsvolk en het onderhoud van de bezetting.”

„De Waaren, die men na Suriname zendt, zijn de zelfde welke men gewoon is na andere Plaatzten in de Westindien tevoeren. De voortbrengzels des Lands, welke men herwaarts brengt, zijn Suiker, Koffy, Kakao, Katoen, Hout tot Schrijnwerk, en Verwstoffen; nog eenig Limoen-

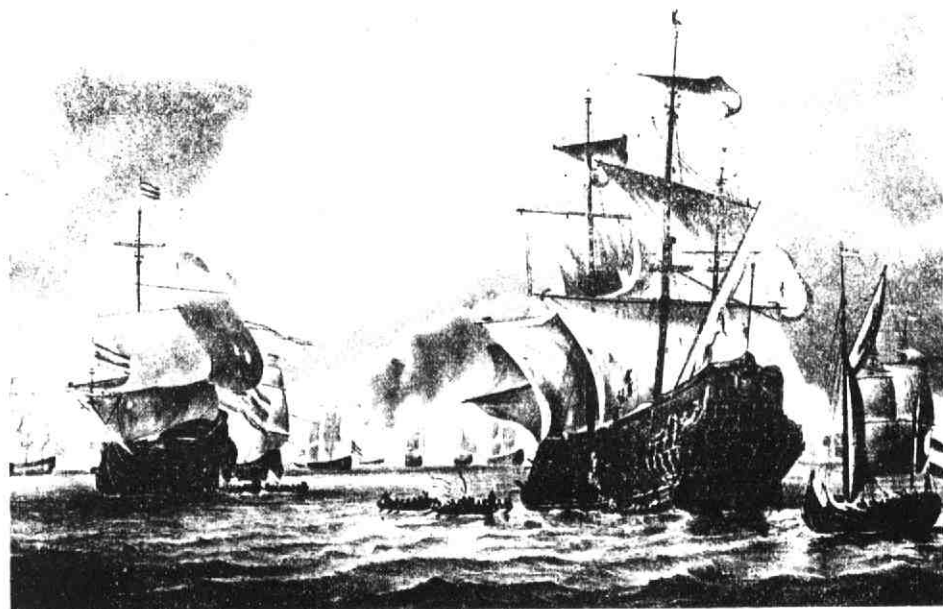
sap, kleine gekonfyte Citroenen of Limmetjes, Gengber en andere kleinigheden.

„De Suiker geldt er doorgaans van zes tot twaalf duiten het pond. Het Riet, daar de Suiker uit geperst wordt, is zes of zeven voeten hoog, en drie of vier duimen dik. Het wordt om 't Jaar gesneeden, en het sap wordt er, door middel van eenen Molen, uitgeperst (zie afb. 11*). Men kookt het, tot op eene matige dikte, in kooperen Ketels, en doet het vervolgens in vierkante Kuipen, die boven wijd zijn, en naa onderen allengskens naauwer worden. Onder aan deeze Kuipen is een gat, zo groot als een Stuiver; dat men toehoudt, tot dat de Suiker koud geworden en gestold is. Dan opent men het zelve, om er de Siroop te laten doorloopen. De Suiker blijft nog eenigen tijd in de Kuip, en als men ze er uit scheidt, wordt ze in Vaten gedaan en alzo verzonden. Van de Siroop wordt zekere sterke drank gestookt, Drum geheeten, die merkelyk sterker dan Brandewijn is, en veel na de Engelse Volkplantingen vervoerd wordt.”

„De Koffy heeft men, zedert eenige jaaren, eerst in Suriname beginnen te

daar egter weinige of geene verzending in is. De Tabak is zo goed niet als de Virginijsche: zij wordt alleen onder de Inboorlingen, Indiaanen en Zwarten, gesleeten; want alles rookt er, tot de Vrouwen en Kinderen toe.”

„De Surinaamsche Plantaadjen worden door Afrikaansche Slaaven bewerkt. De Westindische Maatschappij heeft alleen regt, om Slaaven in Suriname te brengen. Zij moet er, zo lang als haar Oktroi duurt, jaarlijks ten minsten tweeduizendvijfhonderd Slaaven leveren, en zo de Volkplanting verder uitgebreid wordt, een grooter getal, naar evenredigheid der gemelde uitbreiding. De geschillen, over den Slaavenhandel vallende, worden door den Gouverneur en Raaden afgedaan. Doch de Westindische Maatschappij kan zich derzelve Vonnissen, op den Hoogen Raad in Holland beroepen. De Slaaven worden in 't openbaar aan de meestbiedenden bij Paaren tevens verkogt. Men onderscheidt se in Piece d'India, en Makkaroens of on-

Afbeelding 7

planten. Zij koopt er zo wel voort, dat men er groote partijen herwaards van overgezonden heeft: dat niet vermindere, maar veel eer toenemen zal, onaan gezien verscheiden in- en uitlandsche Maatschappijen, door het rijkelyk aanbrengen van Koffy, die Koopmanschap op eenen zeer laagten prijs gebragt hebben. De Volkplanting Suriname is zo nabij gelegen, en de Koffy kan aldaar met zo geringe kosten aangekweekt worden, dat de Societeit meent in staat te zijn, om dezelve altoos beter koop dan andere Maatschappijen herwaards te kunnen brengen. Suriname leevert ook Tabak, en eenige andere Gewassen uit,

leeverbare Slaaven. De leeverbare Slaaven gelden er doorgaans omtrent tweehondervijfentwintig Guldens het Stuk. Doch wij hebben te vooren reeds aangekend, dat men, zedert eenigen tijd, de Prijzen de Slaaven, op Suriname, merkelyk gedrukt heeft. (zie afb. 12* en 13*). Hoewel er onder deeze Slaaven enigen gedoopt zijn, hebben de meesten nogtans genoegzaam geene begrippen van Godsdienst. Zij gelooven de Zielverhuizing, en hebben hoop van, naa hunnen dood, wederom in hun Vaderland te zullen koomen.”

(wordt vervolgd)

* Voor afb. 8 t/m 13, zie 2e deel.